

مبانی و فراگرد بودجه‌ریزی دولتی

(فودآموز)

به استناد آخرین تحولات در نظام بودجه‌ریزی ایران:

نظام GFS

سند چشم‌انداز ۲۰ ساله

قانون برنامه چهارم توسعه

راهنماها و ضوابط آخرین بودجه سالانه کشور

داود مدنی

عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی،

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

بهار ۱۳۸۴

مدنی، داود ۱۳۲۷ -

مبانی و فراگرد بودجه‌ریزی دولتی (خودآموز) با استناد آخرین تحولات در نظام بودجه‌ریزی ایران: نظام
GFS... / داود مدنی. — تهران: دانش پژوهان فردای روشن، ۱۳۸۴.
ث: نمودار.

ISBN: 964-8744-20-3

نهرستویسی بر اساس اطلاعات فیا.

۱. بودجه — ایران. ۲. بودجه‌ریزی — ایران. ۳. ایران — سیاست اقتصادی. ۴. ایران — هزینه‌های دولتی.
۵. بودجه — آزمون‌ها و تمرین‌ها. ۶. بودجه‌ریزی — آزمون‌ها و تمرین‌ها. الف. عنوان

۳۵۲/۴۸۰۹۵۵

۲ م / ۲۱۵۴/۴ HJ

۸۴-۱۱۳۲ م

کتابخانه ملی ایران

دانش پژوهان فردا

مبانی و فراگرد بودجه‌ریزی

مؤلف: دکتر داود مدنی

ناشر: مؤسسه انتشاراتی دانش‌پژوهان فردا

حروفچینی و صفحه‌آرایی: مؤسسه دانش‌پژوهان فردا

قیمت: ۳۰۰۰۰ ریال

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول ۱۳۸۴

تهران، میدان توحید، خیابان نصرت شرقی، شماره ۲۹۰ ص.پ ۳۱۶۷-۱۳۱۸۵ تلفن: ۶۴۲۹۶۳۶

ISBN: 964-8744-20-3

شابک: ۹۶۴-۹۷۴۴-۲۰-۳

فهرست مطالب

عنوان	صفحه	عنوان	صفحه
پیشگفتار.....	۵	انواع طبقه‌بندی‌ها.....	۷۰
فصل اول: مفهوم، تحول و تعریف بودجه		طبقه‌بندی درآمدی.....	۷۱
معنی و مفهوم بودجه.....	۹	هدفهای طبقه‌بندی.....	۷۱
فلسفه و اهمیت بودجه.....	۹	اصول طبقه‌بندی.....	۷۲
دولت و بودجه.....	۱۰	طبقه‌بندی درآمدی در بودجه ایران.....	۷۴
تحول بودجه در جهان.....	۱۲	طبقه‌بندی محاسباتی.....	۷۹
عوامل موثر در تحول.....	۱۲	هدفهای طبقه‌بندی.....	۸۰
دوره‌های تحول.....	۱۳	اصول طبقه‌بندی.....	۸۰
رویدادهای موثر در تحول.....	۱۵	طبقه‌بندی محاسباتی در بودجه ایران.....	۸۲
تاریخ تحول بودجه در ایران.....	۱۷	طبقه‌بندی سازمانی.....	۸۴
تعریف بودجه دولتی.....	۲۰	هدفهای طبقه‌بندی.....	۸۴
فصل دوم: نقشها و هدفهای بودجه		اصول طبقه‌بندی.....	۸۵
نقش خدماتی.....	۲۹	طبقه‌بندی سازمانی در بودجه ایران.....	۸۶
نقش اقتصادی.....	۳۰	طبقه‌بندی عملیاتی.....	۸۸
نقش اجتماعی.....	۳۲	هدفهای طبقه‌بندی.....	۸۹
نقش مدیریتی.....	۳۳	اصول طبقه‌بندی.....	۹۰
ارتباط بودجه با فرآیند مدیریت.....	۳۶	طبقه‌بندی عملیاتی در بودجه ایران.....	۹۱
بودجه ابزار برنامه‌ریزی.....	۳۷	طبقه‌بندی اقتصادی.....	۹۴
بودجه ابزار سازماندهی.....	۳۸	هدفهای طبقه‌بندی.....	۹۴
بودجه ابزار هماهنگی.....	۴۰	اصول طبقه‌بندی.....	۹۵
بودجه ابزار هدایت.....	۴۱	طبقه‌بندی اقتصادی در بودجه ایران.....	۹۶
بودجه ابزار نظارت.....	۴۲		
فصل سوم: اصول بودجه		فصل پنجم: مراحل بودجه یا دور بودجه‌ای	
اصل سالانه بودن.....	۴۹	مرحله اول - سیاستگذاری.....	۱۰۷
اصل وحدت.....	۵۰	مرحله دوم - تهیه و تنظیم بودجه.....	۱۱۴
اصل شمولیت (تفصیل).....	۵۱	تهیه بودجه پیشنهادی دستگاه‌ها.....	۱۱۴
اصل کاملیت (بودجه ناویژه).....	۵۲	تهیه بودجه ملی.....	۱۱۴
اصل تخصص و اصل انعطاف‌پذیری.....	۵۳	تهیه بودجه استانی.....	۱۱۴
اصل تعادل.....	۵۴	تهیه و تنظیم بودجه کل کشور.....	۱۱۷
انواع کسر بودجه.....	۵۸	انواع بودجه.....	۱۱۷
منابع تأمین کسری بودجه.....	۶۰	چگونگی بررسی بودجه.....	۱۲۲
فصل چهارم: طبقه‌بندی‌های بودجه		اهداف بررسی.....	۱۲۲
ضرورت طبقه‌بندی.....	۶۹	اصول بررسی.....	۱۲۴
هدفهای اساسی طبقه‌بندی‌ها.....	۶۹	روشهای بررسی.....	۱۲۵
		حدود اختیارات در بررسی بودجه.....	۱۲۷
		رسیدگی بودجه در هیات وزیران.....	۱۲۹
		شکل و محتوای لایحه بودجه.....	۱۲۹
		مرحله سوم - تصویب بودجه.....	۱۳۳
		فرآیند و روشهای بررسی و تصویب.....	۱۳۳
		بودجه چند دوازهم.....	۱۳۵
		بودجه در غیاب مجلس.....	۱۳۵
		ویژگیها و آثار حقوقی قانون بودجه.....	۱۳۶

فهرست جداول

عنوان

صفحه

صفحه	عنوان
نمودار ۱-۱:	ویژگی‌های عوامل موثر در تحول بودجه
در دو دوره متمایز ۱۷	
نمودار ۱-۲:	سیاست‌های انقباضی و انبساطی ۳۱
نمودار ۲-۲:	جایگاه اعتبارات بودجه در نظام مدیریت ۳۴
نمودار ۳-۲:	مطابقت فرآیندهای مدیریت و بودجه ۳۶
نمودار ۴-۲:	اثر بودجه بر عناصر ساختار سازمان ۴۰
نمودار ۵-۲:	نقش‌ها و هدف‌های بودجه ۴۳
نمودار ۱-۳:	آثار اقتصادی استقرار ۵۵
نمودار ۱-۴:	اصول طبقه‌بندی درآمدها ۷۴
نمودار ۲-۴:	عناوین طبقات موضوعی درآمدها ۷۶
جدول ۳-۴:	جدول سه بعدی درآمدها - درآمدها بر حسب دستگاه و ردیف ۷۹
نمودار ۴-۴:	عناوین طبقات هزینه در بودجه ایران ۸۲
نمودار ۵-۴:	سطوح و عناوین طبقه‌بندی سازمانی ۸۹
نمودار ۶-۴:	عناوین عملیات در بودجه کل کشور ۹۱
جدول ۷-۴:	عناوین فصول مربوط به امور چهارگانه عملیات ۹۲
جدول ۸-۴:	جدول مقایسه عناوین طبقه‌بندی‌ها (در بودجه ایران) ۹۳
نمودار ۱-۴:	الگوی ترازنامه دولت ۹۷
نمودار ۵-۱:	مراحل بودجه ۱۰۶
نمودار ۵-۲:	سطوح مستندات سیاست‌گذاری ۱۰۷
نمودار ۳-۵:	جدول زمانی بودجه‌بندی ۱۱۳
نمودار ۴-۵:	جریان تهیه و تنظیم بودجه استانی ۱۱۶
جدول ۵-۵:	منابع و مصارف بودجه عمومی ۱۱۷
جدول ۶-۵:	خلاصه بودجه شرکت‌های دولتی ۱۱۸
نمودار ۷-۵:	مراحل تهیه و تنظیم بودجه بانک‌ها ۱۲۰
جدول ۸-۵:	انواع درآمدها و هزینه‌های بانک‌ها ۱۲۱
جدول ۹-۵:	نمونه بودجه بانک‌ها ۱۲۱
نمودار ۱۰-۵:	ارتباط سیاست با بودجه ۱۲۳
جدول ۱۱-۵:	خلاصه بودجه کل کشور ۱۳۲
جدول ۱۲-۵:	منابع و مصارف بودجه عمومی دولت ۱۳۲
نمودار ۱۳-۵:	فرآیند بررسی و تصویب لایحه بودجه کل کشور در مجلس ۱۳۴
نمودار ۱۴-۵:	خلاصه ویژگی‌های حقوقی قانون بودجه ۱۳۷
جدول ۱۵-۵:	خلاصه انواع نظارت‌های بودجه‌ای ۱۵۵
جدول ۱۶-۵:	خلاصه روش‌های هزینه‌یابی ۱۷۴

فصل ششم: روشهای تنظیم بودجه

۱۶۳	پیش‌بینی درآمد
۱۶۳	منابع تأمین درآمد
۱۶۵	روشهای‌های پیش‌بینی درآمدها
۱۶۷	برآورد هزینه
۱۶۷	بودجه متداول
۱۶۷	بودجه برنامه‌ای
۱۷۰	بودجه عملیاتی
	محاسبه هزینه عملیات طبق روش حسابداری قیمت تمام شده
۱۷۰	محاسبه هزینه عملیات طبق روش اندازه‌گیری کار
۱۷۱	محاسبه هزینه عملیات غیر قابل سنجش
۱۷۳	نظریه‌های بودجه
۱۷۴	نظام بودجه‌بندی طرح و برنامه
۱۷۴	بودجه‌بندی بر مبنای صفر
۱۷۷	بودجه‌بندی چند گزینه‌ای (انتخاب پذیری)

جهان امروز عرصه مدیریت است و تحقق اهداف جوامع در گرو عملکرد مدیران. مدیران در اعمال مدیریت یعنی برنامه‌ریزی، هدایت و کنترل نیازمند ابزارهای قوی و مؤثرند تا در میدان رقابتی فشرده توفیق یابند. یکی از مهمترین ابزار مدیریتی، بودجه است. برنامه‌ها از طریق بودجه‌بندی طراحی می‌شود، به وسیله اجرای بودجه هدایت می‌گردد و توسط کنترل‌های بودجه‌ای، عملکرد برنامه‌ها و تحقق هدف‌های آن‌ها ارزیابی می‌شود. این نقش بودجه هم در سطح کلان (در رابطه با مدیریت دولت‌ها) و هم در سطح خرد (در ارتباط با مدیریت سازمان‌ها) مصداق دارد.

امروزه معیار توفیق مدیریت بهره‌وری است و مفهوم بهره‌وری با بررسی نسبت منابع و مصارف (داده و ستاده) سنجیده می‌شود. بنابراین بودجه چیزی نیست جز ابزاری در خدمت تنظیم و تعدیل منابع و مصارف، بهینه‌سازی عملکرد مالی و عملیاتی و سرانجام دستیابی به بهره‌وری مطلوب.

نگارنده با بهره‌گیری از سالها تجربه علمی و عملی در زمینه بودجه کوشش کرده است مباحث بودجه را به ساده‌ترین زبان بیان کرده و از طریق ارائه هدف‌های رفتاری، خلاصه مطالب و پرسشهای خودآزمایی برای هر فصل خواننده را به سمت یادگیری صحیح و سریع سوق دهد.

این مجموعه با توجه به آخرین تغییرات و اصلاحات نظام بودجه‌ریزی کشور تدوین شده و قصد بر آن است تغییرات بعدی نیز در چاپ‌های آینده ملحوظ گردد. امید آن دارم با دریافت نظرات و پیشنهادات خوانندگان ارجمند نسبت به رفع نقص و تکمیل متن توفیق بایم.

بهار ۱۳۸۴

داود مدنی